

## **GENEL KURUL KARAR**

### **MEHMET KURT BAŞVURUSU**

**Başvuru Numarası** : 2013/2552  
**Karar Tarihi** : 25/2/2016

**Başkan** : Zühtü ARSLAN  
**Başkanvekili** : Burhan ÜSTÜN  
**Başkanvekili** : Engin YILDIRIM  
**Üyeler** : Serruh KALELİ  
Osman Alifeyyaz PAKSÜT  
Recep KÖMÜRCÜ  
Alparslan ALTAN  
Hicabi DURSUN  
Celal Mümtaz AKINCI  
Erdal TERCAN  
Muammer TOPAL  
M. Emin KUZ  
Hasan Tahsin GÖKCAN  
Kadir ÖZKAYA  
Rıdvan GÜLEÇ  
**Raportör** : Şebnem NEBİOĞLU ÖNER  
**Başvurucu** : Mehmet KURT  
**Vekili** : Av. Ayşegül AKSU

#### **I. BAŞVURUNUN KONUSU**

1. Başvuru “Cevizlik Regülatörü ve Hidroelektrik Santralleri Projesi” kapsamında Rize ili Kalkandere ilçesi Soğuksu köyü sınırları içinde, Orman Genel Müdürlüğünün verdiği ek karar üzerine inşa edilen şalt sahası hakkında ayrıca çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) olumlu kararı alınmaması ve bu hususta açılan davanın reddedilmesi nedenleriyle maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

## II. BAŞVURU SÜRECİ

2. Başvuru 11/4/2013 tarihinde İstanbul Anadolu 6. Asliye Hukuk Mahkemesi vasıtasıyla yapılmıştır. Başvuru formu ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesi neticesinde başvurunun Komisyona sunulmasına engel teşkil edecek bir eksikliğinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

3. İkinci Bölüm Birinci Komisyonunca kabul edilebilirlik incelemesinin Bölüm tarafından yapılmasına karar verilmiştir.

4. Bölüm tarafından 25/2/2014 tarihinde, başvurunun kabul edilebilirlik ve esas incelemesinin birlikte yapılmasına karar verilmiştir.

5. Başvuru belgelerinin bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına (Bakanlık) gönderilmiştir. Bakanlığın 7/4/2014 tarihli görüş yazısı 16/4/2014 tarihinde başvuru vekiline tebliğ edilmiştir. Başvuru vekili, Bakanlığın görüşüne karşı beyanlarını süresi içinde ibraz etmiştir.

6. İkinci Bölüm tarafından 21/1/2016 tarihinde, başvurunun niteliği itibarıyla Genel Kurul tarafından karara bağlanması gerekli görüldüğünden Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 28. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca Genel Kurula sevkine karar verilmiştir.

## III. OLAY VE OLGULAR

### A. Olaylar

7. Başvuru formu ve ekleri ile başvuruya konu yargılama dosyası içeriğinden tespit edilen ilgili olaylar özetle şöyledir:

8. Başvuru, Rize ili Kalkandere ilçesi Soğuksu köyü 12 No.lu parselde yer alan dört katlı bir binanın malikidir.

9. Rize ili İkizdere havzasında A. Enerji Üretimi San. ve Tic. A.Ş. (Şirket) tarafından yapılmak istenen Cevizlik Hidroelektrik Santrali için Çevre ve Orman Bakanlığının 24/7/2006 tarihli ve 5801 sayılı ÇED olumlu kararı verilmiş daha sonra 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 17. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince Orman Genel Müdürlüğü Kadastro ve Mülkiyet Dairesi Başkanlığının 21/8/2006 tarihli izni ile 69.881 m<sup>2</sup>'lik ormanlık alan 24/2/2055 tarihine kadar Şirkete tahsis edilmiştir.

10. Bu kapsamda alınan 24/7/2006 tarihli ve 5801 sayılı ÇED olumlu kararının iptali istemiyle Rize İdare Mahkemesinin E.2007/440 sırasına kayden açılan dava, Cevizlik Regülatörü'nden bırakılacak suyla ilgili biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği için 2800 lt/sn'lik bir debiye ihtiyaç bulunduğu oysa projede dereye 750 lt/sn su bırakılmasının taahhüt edildiği, bu nedenle anılan ÇED olumlu kararının sucul hayatın devamı için bırakılacak hayat suyunun hesaplanması dışında çevresel etkilerinin kabul edilebilir seviyelerde olduğu gerekçesiyle 23/12/2008 tarihli ve E.2007/440, K.2008/914 sayılı kararla kabul edilerek söz konusu işlem iptal edilmiştir.

11. Bunun üzerine Şirket tarafından 4/2/2009 tarihinde Ankara 63. Noterliğinde düzenlenen taahhüt ile Mahkeme kararında belirtilen miktar olan 2800 lt/sn suyun dereye bırakılmasının taahhüt edilmesi üzerine 20/2/2009 tarihli ve 1657 sayılı ÇED olumlu kararı verilmiş, bu kararın iptali istemiyle Rize İdare Mahkemesinin

E.2009/204 sırasına kayden açılan davada, Rize İdare Mahkemesinin E.2007/440 sırasına kayden açılan davada verilen 23/12/2008 tarihli kararda, projenin sucul hayatın devamı için bırakılacak hayat suyunun hesaplanması dışında çevresel etkilerinin kabul edilebilir seviyede olduğu, ilk Mahkeme kararında belirlenen eksiklik giderilip 2800 lt/sn'lik su miktarının yıl boyunca dere yatağına bırakılacağı taahhüt edilerek alınan 20/2/2009 tarihli ve 1657 sayılı ÇED olumlu kararının hukuka uygun olduğu gerekçesiyle 18/12/2009 tarihli ve E.2007/440, K.2009/749 sayılı kararlar davanın reddine hükmedilmiştir.

12. Orman Genel Müdürlüğü Kadastro ve Mülkiyet Dairesi Başkanlığının 21/8/2006 tarihli izni ile 69.881 m<sup>2</sup>'lik ormanlık alan Cevizlik Hidroelektrik Santrali için tahsis edildikten sonra izin verilen 69.881 m<sup>2</sup>'lik saha içindeki şalt sahasının TEİAŞ Genel Müdürlüğü tarafından uygun bulunmaması üzerine, izinli 6.169 m<sup>2</sup>'lik sahanın izninin iptal edilerek yeni belirlenen 16.638 m<sup>2</sup>'lik ormanlık sahada ek izin verilmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine Çevre ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Kadastro ve Mülkiyet Dairesi Başkanlığının 5/5/2008 tarihli Bakanlık olurluğu taşıyan 169 sayılı işlemi ile Rize ili Kalkandere ilçesi Soğuksu köyü hudutlarında bulunan 16.638 m<sup>2</sup>'lik ormanlık sahada şalt sahası yapımı amacıyla ilgili Şirkete 27/10/2005 tarihine kadar ek izin verilmiş, başvuru ve diğer üçüncü kişi tarafından söz konusu işlemin iptali hususunda Rize İdare Mahkemesi nezdinde idari dava açılmıştır.

13. Başvurucu tarafından söz konusu yargılama sürecinde verilen dava dilekçesi ile bilirkişi raporuna itiraz ve cevaba cevap dilekçelerinde; şalt sahası inşaatının Soğuksu köyünde olacağına dair mevcut ÇED raporunda herhangi bir bilgi olmadığı, yapılan her değişikliğin ÇED raporuna tabi olduğu, tarım alanları dışında tahsis yapılması gerektiği hâlde buna uyulmadığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 25. maddesi uyarınca proje ünitesi olan şalt sahası hidroelektrik santralinin esaslı bir unsuru olduğu için söz konusu tesisin ÇED raporu dışında bırakılamayacağı, buna rağmen daha önce alınan ÇED raporunda şalt sahası ve çevresel etkileri bağlamında hiçbir değerlendirmenin yapılmamış olduğu; bu kapsamda şalt sahasının jeolojik yönden, flora ve fauna yönünden yerleşim alanında kalması nedeniyle sosyolojik, tarım alanlarında kalması nedeni ile zirai, orman içinde kalması nedeni ile ormancılık yönünden hiçbir değerlendirmeye tabi tutulmadığı, şalt sahasının mevcut ÇED raporuna uygun olup olmadığı açısından ilgili tesisin belirtilen ÇED raporunda değerlendirilip değerlendirilmediği, değerlendirmenin yeterli ve kapsamlı olup olmadığı, çevresel etkiler noktasında gerekli tedbirlerin öngörülüp öngörülmediği hususunda değerlendirme yapmayan bilirkişilerin, görevlerinin kapsamına ve hukuka aykırı olarak tesisin Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'ne uygun olduğu tespitinde bulundukları, tesisin inşa edildiği yerin yerleşime açık bir alan olduğu ve tesisin hemen yakınında kendi evinin bulunduğu, inşa edilecek yüksek gerilim hatlarının evin çok yakınından geçeceği, bu hatların 600 m etrafına radyasyon yayması nedeniyle kanser dâhil bazı hastalıklara neden olduğu ifade edilmiştir.

14. Rize İdare Mahkemesinin E.2009/469 sırasına kayden yapılan yargılama neticesinde, Mahkemenin 28/9/2010 tarihli ve E.2009/469, K.2010/449 sayılı kararı ile dava reddedilmiş olup ret gerekçesi şöyledir:

*“Ormanlık alandaki şalt sahası alanının TEİAŞ Genel Müdürlüğü'nce uygun bulunmaması nedeniyle 6.169 m<sup>2</sup>'lik sahanın izninin iptal edilip yeni belirlenen 16.638 m<sup>2</sup>'lik ormanlık sahada ek izin verilmesine dair davaya konu*

edilen işlem ile 16.638 m<sup>2</sup>.lik ormanlık alanın doğal yapısının ne tür bir özellik arz ettiği, bu alanda yapılacak çalışma sonucunda bitki örtüsünün doğal yaşamın hangi düzeyde etkileneceği, bu etkinin kabul edilebilir bir düzeyde olup olmadığı, 16.638 m<sup>2</sup>.lik alanda verilen ek izin için sırf bu alana münhasır ayrı ve yeni bir ÇED olumlu kararı alınmasının gerekli olup olmadığının belirlenebilmesi amacıyla, uyumsuzluğa konu edilen alanda keşif ve bilirkişi incelemesine karar verildiği, 05.04.2010 tarihinde yapılan keşif sonucunda, bilirkişiler tarafından düzenlenip 03.05.2010 tarihinde Mahkememiz kaydına giren bilirkişi raporunda özetle, elektrik üretildikten sonra dağıtım şebekesine verilmesi için gerekli düzenlemelerin yapıldığı, açık trafo merkezlerinin şalt sahası olarak adlandırıldığı, bu merkezlerde elektriği toplamak veya dağıtmak için gerekli ekipmanın (ayırıcılar, kesiciler, baralar, transformatör ve yardımcı gereçlerin) bulunduğu, Cevizli Hidroelektrik Santrali için elektrik üretimi gerçekleştirildikten sonra elektrik dağıtım şebekesine düzenlenmiş akım olarak verilmesini sağlamak için Soğuksu Çayı dere kenarında bir adet şalt sahası için tesis kurulduğu, HES projesinde trafolarla yapılan, elektriğin iletim hattı gerilimine (154 kV) yükseltgenme işleminin ÇED raporunda 258 m. kotunda olduğu belirtilen santral tesisin üzerindeki bir bölgede yapıldığı, santralin trafolarının şalt sahası içinde yer almadığı, Soğuksu deresi güney yamacında kurulan şalt sahasının sadece düzenlenen elektrik akımının dağıtım şebekesine iletileceğinin keşif sırasında belirtildiği, daha önce üstlenici firma tarafından belirlenen şalt sahasının 6.169 m<sup>2</sup>.lik kısmının TEİAŞ tarafından teknik nedenlerle uygun bulunmaması nedeniyle yeni şalt sahasının belirlendiği, şalt sahası kurulacak alanın 330-380 m. yüksekliğindeki bitki örtüsü çeşitliliğinin, bu yüksekliklerde diğer benzer alanlarla ortak özellikler gösterdiği, bu alanın endemik bitkiler bakımından zengin olmadığı, alanda göze çarpan ve Türkiye'nin diğer yörelerine göre yağızlı ve nemli ikliminden dolayı bolca bulunan bitkilerin bulunduğu, ayrıca yerleşim alanının önemli kısmının çay haraları ile kaplı olduğu, keşif bölgesinde olduğu belirlenen bitki örtüsünün Karadeniz bölgesinin tipik özelliklerini taşıdığı, bu bölgenin yerleşim ve yaşam etkileri nedeniyle değişime uğradığı, kurulmuş olan tesisin gerekli koruma planları uygulandığı sürece doğal dokuyu tahrip etmeyeceği, dava dosyasında yer alan 154 kV Cevizlik Salt Merkezi Yer Tespit tutanağı başlıklı belgede şalt sahası için daha önce bir yer seçiminin yapıldığı, ancak belirlenen yerin TEİAŞ yetkilileri tarafından uygun bulunmadığı ve bu nedenle seçilen yerin değiştirildiğini belgelediği, sonuç olarak belirlenen şalt sahasının Soğuksu deresi güney yamaçlarında çay tarımı faaliyetlerinin yapıldığı, küçük bir yerleşimi içeren bir bölge olduğu, 17 Temmuz 2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği şalt sahaları için çevre etki değerlendirme sürecinin işletilmesini 154 kV gerilimli ve 15 km uzunluğunda iletim hattı olan projeler için zorunlu kıldığı, gerilimin 154 kV ve iletim hattı uzunluğu 5 km. ise projenin çevre etki değerlendirme işlemine tabi olması seçme ve eleme kriterine dayandırılarak yapıldığı, yani projenin yapılacağı yerin hassasiyetine ve/veya projenin etkisine göre ÇED gereklidir veya değildir kararı verildiği, uyumsuzluğa konu olan olayda ise iletim hattına erişimin 5 km.lik mesafe içinde sağlandığı, şalt sahasının yapıldığı alanın 16.638 m<sup>2</sup>.lik alan doğal özgünlük taşıyan bir alan olmadığı, Soğuksu şalt sahasının yerleştirildiği yer ve büyüklüğü

değerlendirildiğinde yürürlükte olan ÇED Yönetmeliğine uygun görüldüğü belirtilmiştir.

Öte yandan, Mahkememizin 24.12.2009 tarihli ara kararıyla, 16.638 m<sup>2</sup> lik ormanlık sahanın, 5403 sayılı Yasa kapsamında tarım arazisi olup olmadığı, tarım arazisi ise hangi sınıf tarım arazisi olduğunun sorulması üzerine, cevabi yazı ekindeki Rize Tarım İl Müdürlüğü'nün 18.01.2010 tarih ve 280 sayılı yazısında, sözü edilen 16.638 m<sup>2</sup>.lik ormanlık sahanın 5403 sayılı Yasa kapsamında tarım arazisi olmadığı, bu nedenle tarımsal anlamda sınıflandırma yapılmadığının belirtildiği görülmüştür.

Dava dosyasında yer alan bilgi ve belgeler ile bilirkişi raporunun birlikte değerlendirilmesinden. Cevizlik Hidroelektrik Santralinin yapımı için Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 24.07.2006 tarih ve 5801 sayılı kararla verilen, çevresel etki değerlendirilmesi olumlu kararına karşı Mahkememizde açılan davada, yaptırılan keşif ve bilirkişi incelemesi somucunda, projenin genel olarak çevresel etkisinin kabul edilebilir düzeyde bulunduğu, sadece deredeki sucul hayatın devamı için bırakılması öngörülen yıllık 750 lt/sn.lık su miktarının yeterli olmadığı, en az 2800 lt/sn.lık suyun bırakılması gerektiği belirtilerek ÇED olumlu kararının iptal edilmesi üzerine, proje sahibi olan müdahil şirket tarafından noterde düzenlenen taahhütname ile yıllık 2800 lt/sn.lık suyun dereye bırakılacağına taahhüt edildiği, bunun üzerine Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından Cevizlik Hidroelektrik Santrali için 20.02.2009 tarih ve 1657 sayılı ÇED olumlu kararı verildiği, bu kararın da Mahkememizde dava konusu edildiği, 18.12.2009 tarih ve E.2009/204, K.2009/749 sayılı Mahkememizin kararıyla, son verilen ÇED olumlu kararının hukuka uygun olduğu gerekçesiyle davanın reddedildiği, ancak Hidroelektrik Santrali için belirlenen şalt sahası alanının TEİAŞ Genel Müdürlüğü'nce uygun bulunmaması nedeniyle 6.169 m<sup>2</sup>.lik saha izni iptal edilerek yeni belirlenen 16.638 m<sup>2</sup>.lik ormanlık sahada dava konusu işlemle ek izin verildiği, proje için ormanlık alanda 69.881 m<sup>2</sup>.lik alan içindeki 6.169 m<sup>2</sup>.lik şalt sahası alanının iptal edilip, şalt sahası kurulabilmesi amacıyla tahsis edilen 16.638 m<sup>2</sup>.lik ormanlık alanın 5403 sayılı Yasa kapsamında tarım arazisi niteliği taşımadığı, Karadeniz bölgesinde görülen tipik bitki örtüsünün hakim olduğu, endemik bitkiler bakımından zengin olmadığı, çay haralarının bulunduğu. Hidroelektrik Santrali için kurulacak tesisin gerekli koruma planları uygulandığı sürece doğal dokuyu tahrip etmeyeceği, santral için oluşturulan iletim hattının 154 kV geriliminde 5 km. uzunluğunda olduğu, dolayısı ile şu anda yürürlükte bulunan Çevresel Etki Değerlendirilmesi Yönetmeliği'nin Ek-II listesinin 32. sırasında yer alan düzenleme nedeniyle seçme eleme kriterlerine tabi olduğu, zaten Hidroelektrik Santrali için son olarak 20.02.2009 tarih ve 1657 sayılı ÇED olumlu kararının verildiği, ancak iletim hattı konusunda TEİAŞ'ın yetkili olduğu ve şalt sahası olarak belirlenen ve TEİAŞ tarafından teknik nedenlerle iptal edilen 6.169 m<sup>2</sup>.lik ormanlık alanın yerine yeni oluşturulan 16.638 m<sup>2</sup>.lik şalt sahası alanının doğal özgünlük taşıyan bir alan olmadığı, 20.02.2009 tarih ve 1657 sayılı ÇED olumlu kararından ayrı değerlendirmeyi gerektiren bir nedenin bulunmadığı, bu nedenle davaya konu edilen şalt sahası için ek izin verilmesine dair 05.05.2009 tarih ve 169 sayılı işlemde herhangi bir hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır."

15. İlk Derece Mahkemesi kararı temyiz edilmekle Danıştay Sekizinci Dairesinin 11/7/2011 tarihli ve E.2010/9172, K.2011/3634 sayılı kararı ile bozulmuş olup bozma ilamının gerekçesi şöyledir:

*“Her ne kadar İdare Mahkemesince keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırılarak, santral için oluşturulan iletim hattının 154 kV (kilovolt) geriliminde ve 5 km uzunluğunda olması nedeniyle Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin Ek-II listesinin 32. sırasında yer alan düzenleme nedeniyle seçme eleme kriterlerine tabi olduğu, son olarak verilen 20/2/2009 gün ve 1657 sayılı ÇED olumlu kararından ayrı değerlendirmeyi gerektiren bir nedenin bulunmadığından bahisle dava reddedilmiş ise de, Orman Sayılan Alanlarda Verilecek İzinler Hakkında Yönetmelik gereği Cevizlik Hidroelektrik Santrali yapımı için izin verilen 69. 881 m<sup>2</sup>.lik sahanın 6.169 m<sup>2</sup>.lik kısmının çıkarılması sonrası yeni belirlenen 16.638 m<sup>2</sup>.lik ormanlık sahanın projeye eklendiği, proje sahasının genişletildiği, genişletilen proje sahasında gerçekleştirilmesi planlanan proje için yapılan ek izin başvurusunda izin talep edilen yerin ili, ilçesi, köyü, mevkii ve yüzölçümünün belirtilerek, diğer kanunlar uyarınca alınması gereken görüş, belge ve muvafakatların ve tabi ki, 16.638 m<sup>2</sup>.lik ormanlık sahanın projeye eklenmesi sonrası meydana gelen proje sahasının çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerin, belirleyen, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemleri, seçilen yer ile teknoloji alternatifleri belirleyen çevresel etki değerlendirmesi olumlu ya da olumsuz; gereklidir ya da gerekli olmadığı kararının Orman İdaresine sunulmasının zorunlu olduğu tartışmasıdır.*

*Bu bağlamda, Cevizlik Hidroelektrik Santrali yapımı için izin verilen 69. 881 m<sup>2</sup>.lik saha içerisindeki şalt sahasının TEİAŞ Genel Müdürlüğünce uygun bulunmaması nedeniyle izinli 6.169 m<sup>2</sup>.lik sahanın izninin iptal edilerek, yeni belirlenen 16.638 m<sup>2</sup>.lik ormanlık sahada ek izin başvurusunda bulunulması üzerine, davalı idarece ek izin başvurusunda belirtilen sahanın izin verilen 69. 881 m<sup>2</sup>.lik sahaya eklendiğinin ve proje sahasının genişletildiğinin dikkate alınması gerektiği açık olup, Orman Sayılan Alanlarda Verilecek İzinler Hakkında Yönetmeliğe aykırı olarak çevresel etki değerlendirmesi olumlu ya da olumsuz; gereklidir ya da gerekli olmadığı kararı alınmaksızın tesis edilen dava konusu işlemden hukuka uyarlık, tersi yaklaşımla 20/2/2009 gün ve 1657 sayılı çevresel etki değerlendirmesi olumlu kararından ayrı değerlendirmeyi gerektiren bir nedenin olmadığından bahisle davayı reddeden İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmamıştır”.*

16. Davalı idare tarafından karar düzeltme talebinde bulunulması üzerine Danıştay Sekizinci Dairesinin 18/12/2012 tarihli ve E.2012/1930, K.2012/10732 sayılı kararıyla Dairenin 11/7/2011 tarihli kararı kaldırarak İlk Derece Mahkemesinin kararı onanmıştır.

17. Karar 13/3/2013 tarihinde başvuru vekiline tebliğ edilmiş, 11/4/2013 tarihinde bireysel başvuruda bulunulmuştur.

18. Belirtilen idari yargı sürecinin yanı sıra TEİAŞ tarafından başvuru ve üçüncü bir kişi aleyhine açılan kamulaştırma davasının yargılaması sonucunda

Kalkandere Asliye Hukuk Mahkemesinin 20/5/2013 tarihli ve E.2010/426, K.2013/198 sayılı kararı ile Rize ili Kalkandere ilçesi Soğuksu köyü 12 No.lu parselde bulunan taşınmazın bilirkişi raporunda gösterilen ve şalt sahası ile iletim hatlarının inşa edileceği kısmının irtifak hakkının TEİAŞ adına tesciline, taşınmaz irtifak bedeli için hesaplanan miktarın taşınmazın maliki olduğu belirtilen üçüncü kişi adına, bina irtifak bedeli olarak hesaplanan 15.343,51 TL'nin ise bina maliki olan başvurucuya ödenmesine hükmedilmiştir.

## **B. İlgili Hukuk**

19. 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun “Tanımlar” başlıklı 2. maddesinin birinci fıkrasının ilgili kısmı şöyledir:

*“ Bu Kanunda geçen terimlerden;*

*Çevre: Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı,*

...

*Çevresel etki değerlendirmesi: Gerçekleştirilmesi plânlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları,*

...

*İfade eder.”*

20. 2872 sayılı Kanun'un “Çevresel etki değerlendirilmesi” başlıklı 10. maddesinin birinci fıkrasının ilgili kısmı şöyledir:

*“Gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlamakla yükümlüdürler.*

*Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez; proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez.*

*Çevresel Etki Değerlendirmesine tâbi projeler ve Stratejik Çevresel Değerlendirmeye tâbi plân ve programlar ve konuya ilişkin usûl ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.”*

21. 17/7/2008 tarihli ve 26939 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nin “Çevresel etki değerlendirilmesi başvuru dosyası, çevresel etki değerlendirilmesi raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlama yükümlülüğü” başlıklı 6. maddesi şöyledir:

*“(1) Bu Yönetmelik kapsamındaki bir projeyi gerçekleştirmeyi planlayan gerçek ve tüzel kişiler; Çevresel Etki Değerlendirmesine tabi projeler için;*

*Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu, Seçme Eleme Kriterlerine tabi projeler için proje tanıtım dosyası hazırlamak, ilgili makamlara sunmak ve projelerini verilen karara göre gerçekleştirmekle yükümlüdürler.*

(2) Kamu kurum ve kuruluşları, bu Yönetmelik hükümlerinin yerine getirilmesi sürecinde proje sahiplerinin isteyeceği konuya ilişkin her türlü bilgi, doküman ve görüşü vermekle yükümlüdürler.

(3) Bu Yönetmeliğe tabi projeler için "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu" kararı veya "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararı alınmadıkça bu projelere hiç bir teşvik, onay, izin, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez, proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez."

22. Belirtilen Yönetmelik'in "Çevresel etki değerlendirmesine tabi projeler" başlıklı 7. maddesi şöyledir:

"(1) Bu Yönetmeliğin;

a) EK-I listesinde yer alan projelere,

b) Seçme Eleme Kriterlerine tabi olup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli" kararı verilen projelere,

c) Bu Yönetmelik kapsamında ya da kapsamı dışında bulunan projelere ilişkin kapasite artırımı ve/veya genişletilmesi halinde, kapasite artışı toplamı bu Yönetmeliğin EK-I'inde belirtilen eşik değer veya üzerindeki projelere,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanması zorunludur."

23. Belirtilen Yönetmelik'in 15. maddesi şöyledir:

"(1) Bu Yönetmeliğin;

a) EK-II listesinde yer alan projeler,

b) Bu Yönetmelik kapsamında ya da kapsamı dışında bulunan projelere ilişkin kapasite artırımı ve/veya genişletilmesi halinde, kapasite artış toplamı bu Yönetmeliğin EK-II'sindeki eşik değer veya üzerindeki projeler,

seçme eleme kriterlerine tabidir."

24. Belirtilen Yönetmelik'in Ek 1 sayılı listesinin 32. maddesi şöyledir:

"154 kV (kilovolt) ve üzeri gerilimde 15 km'den uzun enerji iletim tesisleri (iletim hattı, trafo merkezi, şalt sahaları)."

25. Belirtilen Yönetmelik'in Ek 2 sayılı listesinin 32. maddesi şöyledir:

"154 kV üzeri gerilimdeki enerji iletim tesisleri (5 Km ve üzeri)."

26. 6831 sayılı Kanun'un 17. maddesinin üçüncü fıkrası şöyledir:

"Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerinin; baraj, gölet, sokak hayvanları bakımevi ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın Devlet ormanları



üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde, gerçek ve tüzel kişilere bedeli mukabilinde Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir. Devletçe yapılan ve/veya işletilenlerden bedel alınmaz. Bu izin süresi kırk dokuz yılı geçemez. Bu alanlarda Devletçe yapılanların dışındaki her türlü bina ve tesisler iznin sona ermesi halinde eksiksiz ve bedelsiz olarak Orman Genel Müdürlüğünün tasarrufuna geçer. Söz konusu tesisler Orman Genel Müdürlüğü veya Çevre ve Orman Bakanlığı ihtiyacında kullanılabilir veya kiraya verilmek suretiyle değerlendirilebilir. İzin amaç ve şartlarına uygun olarak faaliyet gösteren hak sahiplerinin izin süreleri; yer, bina ve tesislerin rayiç değeri üzerinden belirlenecek yıllık bedelle doksan dokuz yıla kadar uzatılabilir. Bu durumda devir işlemleri uzatma süresi sonunda yapılır. Verilen izinler amaç dışında kullanılamaz.”

27. 22/3/2007 tarihli ve 26470 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Orman Sayılan Alanlarda Verilecek İzinler Hakkında Yönetmelik’in “Gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine verilecek izinler” başlıklı 51. maddesi şöyledir:

“Gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine, kamu yararı ve zaruret bulunması halinde; savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, iletişim panosu, su arama, su kuyusu, kaptaj, su isale hattı, su deposu, su dolum tesisi, atık su, petrol, doğalgaz, alt yapı ve katı atık bertaraf tesisi, sanatoryum, baraj ve gölet tesisleri için bedelli izin verilebilir.”

28. Belirtilen Yönetmelik’in “Müracaat” başlıklı 52. maddesi şöyledir:

“Gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri; izin talep edilen yerin ilini, ilçesini, köyünü, mevkiini ve yüzölçümünü belirten yazılarına, talep sahasını gösterir koordinat değerleri belli 1/25000 ölçekli harita ile yapılması planlanan tesislerin 1/1000 ölçekli vaziyet planını, talep sahasının işlendiği meşçere haritasını dört takım halinde ekleyerek bölge müdürlüğüne müracaat ederler.”

29. Belirtilen Yönetmelik’in “Taleplerin değerlendirilmesi ve izin verilmesi” başlıklı 53. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkraları şöyledir:

“(1) Talep sahibince, talep edilen sahaya ait 1/25000 ölçekli harita ile memleket nirengisine bağlı yersel ölçü yapıldığına dair ölçü ve hesap cetvellerini, talep sahasının üzerinde gösterildiği 1/1000 ölçekli vaziyet planını ve diğer kanunlar uyarınca alınması gereken görüş, belge ve muvafakatların (ÇED, sit, su tahsis ve benzeri) orman idaresine verilmesi halinde, savunma, yol, enerji nakil hattı, su isale hattı, su kuyusu, su arama, su deposu, petrol ve doğalgaz boru hattı, baraj, gölet, telefon iletim hattı, iletişim panosu, R/L tesisleri, radyo-televizyon verici istasyonları ve antenleri, GSM baz istasyonları, ölçüm istasyonları ve alt yapı gibi talepler için bölge müdürlüğüne teşkil edilecek heyetçe; gerekli incelemeler yapılarak tesislerin Devlet ormanlarında yapılmasında zaruret olup olmadığı hususunu da içeren bedelli kesin izin raporu düzenlenir.

(2) Bunların dışındaki ulaşım, enerji, haberleşme, su dolum tesisi, atık su, katı atık bertaraf tesisi, sanatoryum talepleri için gerekli incelemeler yapılarak tesislerin Devlet ormanlarında yapılmasında zaruret olup olmadığı hususunu da içeren bedelli ön izin raporu düzenlenir.”

30. 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda kabul edilen Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Bildirisi'nin 10 numaralı prensibi şöyledir:

*“Çevre sorunlarını ele almanın en iyi şekli ve uygun olan çözüm konuyla ilgili her aşamada ilgili bütün vatandaşların kararlara katılımını sağlamaktır. Ulusal düzeyde, her kişi, tehlikeli faaliyet ve maddeler ile ilgili bilgiler dahil olmak üzere, kamu makamlarının sahip olduğu çevre ile ilgili tüm bilgilere ulaşabilmeli ve karar alma sürecine katılma olanağına sahip olmalıdır. Devletler, bu bilgilere halkın ulaşmasını sağlamalı ve ayrıca halkın alınacak kararlara katılımını ve duyarlılığını kolaylaştırmalı ve özendirmelidir. Devletler ayrıca ilgililerin bu konuda yapabilecekleri idari ve yargısal başvuru haklarının kolaylaştırılmasını sağlamalıdır.”*

31. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin çevre ve insan haklarına ilişkin 27/6/2003 tarihli ve 1614 sayılı Tavsiye Kararı'nın ilgili kısmı şöyledir:

*“Parlamenterler Meclisi, üye Devletlerin hükümetlerine şu hususları tavsiye eder:*

*i) Hükümetler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2., 3. ve 8. maddelerinde ve Sözleşme'nin eki Protokol'ün 1. maddesinde güvence altına alındığı gibi, kişinin yaşam hakkı, sağlık hakkı, özel yaşamı ve aile yaşamı ile vücut ve mal bütünlüğünü, özellikle çevrenin korunması gerekliliğini de gözönüne alarak, etkili biçimde koruyucu tedbirler almalıdır.*

*ii) Hükümetler, tercihen anayasal düzeyde ve fakat en azından yasal düzenlemeler sonucunda çevre hakkının Devlet açısından mutlak olarak korunması gereken nesnel bir insan hakkı olduğunu kabul etmelidirler.*

*iii) Hükümetler, Aarhus Anlaşmasında kabul edildiği üzere, çevre alanında bireylerin bilgi edinme ve alınan kararlara katılım hakları ile kişisel nitelikteki yargısal başvuru haklarını güvence altına almayı kabul etmelidirler.”*

#### **IV. İNCELEME VE GEREKÇE**

32. Mahkemenin 25/2/2016 tarihinde yapmış olduğu toplantıda başvuru incelenip gereği düşünüldü:

##### **A. Başvurucunun İddiaları**

33. Başvurucu “Cevizlik Regülatörü ve Hidroelektrik Santralleri Projesi” kapsamında birçok kişinin yaşadığı ve kendisinin de dört katlı bir binasının bulunduğu Rize ili Kalkandere ilçesi Soğuksu köyü sınırları içinde Orman Genel Müdürlüğünün verdiği ek karar üzerine inşa edilen şalt sahası hakkında ayrıca ÇED olumlu kararı alınması gerektiği hâlde bu kararın alınmadığını, taşınmazının hemen yanına inşa edilen şalt sahası kapsamında yüksek gerilim hatlarının evinin hemen üzerinden geçtiğini ve söz konusu iletim hatlarının 600 m çevresine yaydığı radyasyonun kanser dâhil olmak üzere birçok hastalığa neden olduğunun bilimsel araştırma sonuçları ile ortaya konulduğunu, söz konusu tesisin çalışırken oluşturduğu sesin katlanılacak boyutların çok üzerinde olduğunu, bu nedenle çevre sakinlerinin günlük yaşamlarını sürdüremedikleri gibi gece uyumalarının da mümkün olmadığını ve söz konusu tesis

hakkında ÇED raporu alınmaması nedeniyle açtığı davadan sonuç alamadığını belirterek Anayasa'nın 17. ve 56. maddelerinde güvence altına alınan haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

## **B. Değerlendirme**

34. Anayasa Mahkemesi, olayların başvuru tarafından yapılan hukuki niteliğinden dolayı olmayıp olay ve olguların hukuki tavsifini kendisi takdir eder (*Tahir Canan*, B. No: 2012/969, 18/9/2013, § 16). Başvuru tarafından Anayasa'nın 17. ve 56. maddelerinde tanımlanan haklarının ihlal edildiği iddia edilmiş olmakla beraber ihlal iddialarının mahiyeti gereği Anayasa'nın 17. maddesi açısından değerlendirme yapılması uygun görülmüştür.

### **1. Kabul Edilebilirlik Yönünden**

35. Başvurunun incelenmesi neticesinde açıkça dayanaktan yoksun olmadığı ve kabul edilemezliğine karar verilmesini gerektirecek başka bir nedenin de bulunmadığı anlaşıldığından başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi gerekir.

### **2. Esas Yönünden**

36. Başvuru “Cevizlik Regülatörü ve Hidroelektrik Santralleri Projesi” kapsamında Rize ili Kalkandere ilçesi Soğuksu köyü sınırları içinde Orman Genel Müdürlüğünün verdiği ek karar üzerine inşa edilen şalt sahası hakkında ayrıca ÇED olumlu kararı alınmaması ve bu hususta açılan davanın reddedilmesi nedeniyle Anayasa'nın 17. ve 56. maddelerinde güvence altına alınan haklarının ihlal edildiğini iddia etmiştir.

37. Bakanlık görüş yazısında Anayasa'nın sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına ilişkin hükümlerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) 8. maddesi ile bu maddeye ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ışığında yorumlanması gerektiği, çevre sorunları üzerinde etkisi olan devlet tasarruflarını konu alan başvurularda, AİHM tarafından yapılan değerlendirmelerin iki yönü olduğu, kararların maddi içeriğinin denetiminin yanı sıra kişilerin menfaatlerinin gözönünde bulundurulup bulundurulmadığının tespiti açısından karar alma sürecinin de değerlendirildiği, söz konusu başvurularda öncelikle, ilgili olayın yaşam tarzı, sağlığı veya mülkü açısından ortaya çıkarılabileceği etki veya tehdidin başvuru tarafından ortaya konulması gerektiği belirtilmiş ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı bağlamında AİHM içtihadına yansıyan dava örneklerine yer verilmiştir.

38. Başvuru, Bakanlık görüşüne karşı beyan dilekçesinde İlk Derece Mahkemesi tarafından yaptırılan bilirkişi incelemesinin olayın uzağında kaldığını, raporun eksik incelemeye dayalı olarak tanzim edildiğini; raporda taşınmazın konumuna göre ulaşım, coğrafi yapı, toprakların tarıma elverişliliği gibi taşınmaz değerini etkileyen faktörlerden bahsedildiğini ancak söz konusu elektrik iletim hattının evinin tam üzerinden geçmesi nedeniyle yaşam hakkını ihlal ettiği hususunun göz ardı edildiğini, bilirkişinin bu açıdan hiçbir risk değerlendirmesi yapmadığını, söz konusu iletim hattının binada yaşayan kişilerin sağlığı açısından oluşturabileceği etkilerin kapsam dışı bırakıldığını, söz konusu enerji iletim hattının yaklaşık 600 m<sup>2</sup>'lik bir alanda kendi evi dışında başka taşınmaz sahiplerini de etkilediğini, ilgili tesis nedeniyle köylünün geçim kaynağı olan çay bahçelerinin yok olduğunu, yerleşim alanlarına

yerleştirilen gerilim hatları nedeniyle yüksek oranda kanser riskinin oluştuğunu, bu hususta bilimsel çalışmaların bulunduğunu, söz konusu elektrik iletim hatlarının binanın tam üzerinden geçmesi nedeniyle binanın kullanılamaz hâle geldiğini ifade etmiştir. Başvurucu; ayrıca ilgili tesis nedeniyle açılan hukuk davasında idare lehine taşınmazın bir bölümü üzerinde irtifak hakkı tesis edilmesine rağmen dikkate alınması gereken değerın tellerin geçişi suretiyle kapladığı alan olmadığını, belirtilen elektrik aksamı nedeniyle binanın kullanılamaz hâle geldiğini, senenin büyük bölümünün yağışlı geçtiği yörenin iklim şartları nedeniyle her yağışta elektrik tellerinde bulunan kaçak enerjinin yüzde otuzunun yağışla birlikte binaya indiğini, bunun yanı sıra inşa edilen tesisin çalışırken çıkardığı sesin dayanılacak boyutta olmadığını, binasının çok yakınına kurulan tesisin çalışması esnasında çevreye yaydığı gürültü nedeniyle çevre sakinlerinin günlük yaşamlarını sürdüremedikleri gibi gece uyumalarının da mümkün olmadığını, bu kapsamda bilirkişilerce söz konusu santralin sadece ekonomik açıdan değerlendirilerek çevre ve insan sağlığına vereceği zararların hiçbir şekilde ele alınmadığı rapora istinaden verilen kararın hukuka aykırı olduğunu ve temel haklarını ihlal ettiğini belirtmiştir.

#### **a. Genel İlkeler**

39. Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 30/11/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45. maddesinin (1) numaralı fıkrası hükümlerine göre Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için kamu gücü tarafından müdahale edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Sözleşme ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına girmesi gerekir. Bir başka ifadeyle Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir (*Onurhan Solmaz*, B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 18).

40. Anayasa'nın "*Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı*" kenar başlıklı 17. maddesinin birinci fıkrası şöyledir:

*"Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir."*

41. Anayasa'nın "*Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması*" kenar başlıklı 56. maddesinin birinci ve ikinci fıkraları şöyledir:

*"Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir."*

*"Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir."*

42. Anayasa'nın "*Çalışma ve sözleşme hürriyeti*" kenar başlıklı 48. maddesinin ikinci fıkrası şöyledir:

*"Devlet, özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır."*

43. Sözleşme'nin "*Özel ve aile hayatına saygı hakkı*" kenar başlıklı 8. maddesi şöyledir:

“(1) Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

(2) Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

44. Özel hayat alanına dâhil olan tüm hukuksal çıkarlar Sözleşme’nin 8. maddesi kapsamında güvence altına alınmakla birlikte söz konusu hukuksal çıkarların Anayasa’nın farklı maddelerinin koruma alanına girdiği görülmektedir. Bu bağlamda Anayasa’nın 17. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Bu düzenlemede yer verilen maddi ve manevi varlığı koruma ve geliştirme hakkı, Sözleşme’nin 8. maddesi çerçevesinde özel yaşama saygı hakkı kapsamında güvence altına alınan fiziksel ve ruhsal bütünlük hakkı ile bireyin kendisini gerçekleştirme ve kendisine ilişkin kararlar alabilme hakkına karşılık gelmektedir. Bunun dışında özel hayat kavramına dâhil bir kısım hukuksal değerler Anayasa’nın 20. maddesinde düzenlendiği, özel yaşamın diğer alt kategorileri olarak ele alınan haberleşmenin gizliliği ve konuta saygı hakkının ise Anayasa’nın 21. ve 22. maddelerinde güvence altına alındığı görülmektedir. Bu kapsamda Sözleşme’nin 8. maddesinde yer alan hakların temel olarak Anayasa’nın 17., 20., 21. ve 22. maddelerinde düzenlendiği anlaşılmaktadır.

45. Özel yaşamın korunması kapsamında, kişiliğin serbestçe geliştirilmesiyle uyumlu birçok hukuksal çıkar bu hakkın kapsamına dâhildir. Bu bağlamda, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne ilişkin hukuksal çıkarı da özel hayata saygı hakkı kapsamında güvence altına alınmaktadır. Fiziksel ve ruhsal bütünlük hakkı kapsamında güvence altına alınan hukuksal çıkarlardan biri de sağlıklı bir çevrede yaşama hakkıdır (AYM, E.2013/89, K.2014/116, 3/7/2014).

46. Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının anayasal anlamda normatif dayanağı 56. madde hükmünde yer verilen, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu yönündeki düzenlemedir. Ancak söz konusu hüküm, Anayasa’nın sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler bölümünde yer almaktadır. Anayasa’nın bireysel başvuru hakkının düzenlendiği 148. maddesinin üçüncü fıkrasında “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.” hükmüne yer verilmek suretiyle Anayasa’da yer alan ikinci ve üçüncü kuşak hakların ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunulamayacağı ifade edilmekle birlikte sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının; Anayasa’nın fiziksel ve ruhsal bütünlüğün korunması ile ilgili hukuksal çıkarları ihtiva eden 17. maddesi, özel ve aile hayatına saygıyı güvence altına alan 20. maddesi ve konut dokunulmazlığını düzenleyen 21. maddesi ile bağlantılı olarak ve söz konusu hükümlerde yer alan hukuksal çıkarlar üzerindeki etkisi dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

47. Özel hayat kavramı eksiksiz tanımı bulunmayan geniş bir kavramdır. Bu hak kapsamında devlet için söz konusu olan yükümlülük, sadece belirtilen hakka keyfi surette müdahaleden kaçınmakla sınırlı olmayıp öncelikli olan bu negatif yükümlülüğe

ek olarak özel hayata etkili bir biçimde saygının sağlanması bağlamında pozitif yükümlülükleri de içermektedir. Söz konusu pozitif yükümlülükler, bireyler arası ilişkiler alanında olsa da özel hayata saygıyı sağlamaya yönelik tedbirlerin alınmasını zorunlu kılar (Sevim Akat Eşki, B. No: 2013/2187, 19/12/2013, § 26). Çevresel rahatsızlıklarla ilgili ihlal iddiaları kapsamında da ağırlıklı olarak devletin pozitif yükümlülüklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

48. Çevre hakkı bağlamında özel yaşam, aile yaşamı ve konuta saygı hakkı, sadece kamusal müdahalelere karşı korunmamakta pozitif yükümlülükler doktrini uyarınca bu koruma özel kişilerden kaynaklanan müdahaleler kapsamında da gündeme gelmektedir.

49. Anayasa’da pozitif yükümlülükler ve temel hakların yatay ilişkilere uygulanmasına gönderme yapan çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Bu kapsamda Anayasa’nın 176. maddesine göre metne dâhil sayılan Başlangıç’ın yedinci paragrafında “*Topluca Türk vatandaşlarının (...) birbirinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı (...)*” göstermesi hususundan bahsedilmektedir. Anayasa’nın devletin temel amaç ve görevlerini belirleyen 5. maddesinde ise “*(...), kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak*” ifadelerine yer verilmektedir. Bunun yanı sıra Anayasa’nın bağlayıcılığı ve üstünlüğüne ilişkin 11. madde gereğince Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organları ile idare makamlarının yanında diğer kuruluş ve kişileri de bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Anayasa’da tanımlanan hak ve özgürlükler tüm bireyler bakımından güvence altındadır. Temel hak ve hürriyetlerin niteliği başlıklı 12. madde gereğince “*(...) temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder*”. Anayasa’nın “*hakkın kötüye kullanılmasına*” ilişkin 14. maddesinin ikinci fıkrası ise Anayasa hükümlerinden hiçbirinin devlete veya kişilere, Anayasa’yla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasa’da belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamayacağını ifade ederek hem bireylere hem de devlete hitap etmekte ve temel hakların etkin kullanımı noktasında kamusal makamlara düşen pozitif yükümlülükler ile temel hakların yatay ilişkilere uygulanmasının normatif dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

50. Belirtilen genel nitelikteki düzenlemelerin yanı sıra ve özellikle çevresel meseleler bağlamında Anayasa’nın çevreyi geliştirme, çevre sağlığını koruma ve çevre kirlenmesini önlemenin devletin ödevleri arasında olduğunu belirten 56. maddesinin ikinci fıkrasının da kamusal makamların çevresel meseleler bağlamındaki pozitif yükümlülüklerinin tespiti ve değerlendirilmesi hususunda gözönünde bulundurulması gerektiği açıktır. Anayasa’nın 56. maddesinin gerekçesinde de genel olarak çevresel kirlenmeye yer verildiği, vatandaşın korunmuş çevre şartlarında beden ve ruh sağlığı içinde yaşamını sürdürmesini sağlamanın devletin görevi olduğunu, çevreyi koruyucu mevzuat kadar devlet denetiminin ve çevreyi koruyucu fiili tedbir ve faaliyetlerin de gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda devletin hem kirlenmenin önlenmesi hem de tabii çevrenin korunması ve geliştirilmesi için gereken tedbirleri alması gerektiğinin

vurgulandığı ve bu suretle çevresel meselelerde devletin pozitif yükümlülüklerine işaret edildiği görülmektedir.

51. Çevresel kirliliğe dayalı şikâyetlerin genellikle özel teşebbüslerin faaliyetleri çerçevesinde gündeme geldiği dikkate alındığında Anayasa'nın 48. maddesinin ikinci fıkrasında yer verilen "*Devlet, özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.*" şeklindeki düzenlemenin de kamusal makamların çevresel meseleler bağlamındaki pozitif yükümlülüklerinin normatif dayanaklarından birini teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu hüküm aynı zamanda ilgili faaliyete ilişkin kamusal menfaat ile bireyin maddi ve manevi varlığının korunması ve geliştirilmesine ilişkin menfaat arasında gözetilmesi gereken dengeye de vurgu yapmaktadır.

52. Çevre hakkı, gerek yaşam hakkıyla gerekse sağlık hakkıyla olan yakın ilişkisi nedeniyle bugünkü nesli hatta daha çok gelecek nesilleri ilgilendirdiğinden günümüzde çok daha önemli hâle gelmektedir. Çevrenin kirlendikten ve bozulduktan sonra eski hâline getirilmesinin çok güç ve külfetli olması hatta kimi zaman mümkün olmaması nedeniyle, kalkınma ve ekonomik gelişme için yapılacak yatırım ve faaliyetlerin, doğayı tahrip etmeden ve çevreyi kirletmeden gerçekleştirilmesi; kirlenen çevrenin temizlenmesi veya bozulan çevrenin onarılması yerine, kirliliği ve bozulmayı önleyici tedbirlere ağırlık verilmesi gerekmektedir (AYM, E.2013/89, K.2014/116, 3/7/2014; E.2006/99, K.2009/9, 15/1/2009). Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı; getirilecek kuralın ekonomik, bürokratik ve fiili yükümlülüklerle yol açacağı ve üretim faaliyetlerinin etkileneceği gerekçeleriyle vazgeçilecek haklardan değildir (AYM, E.2011/110, K.2012/79, 24/5/2012).

53. Çevre kavramının -üzerinde uzlaşılmış bir tanımı bulunmamakla birlikte- genel olarak hava, su, toprak, flora ve fauna gibi doğal kaynakları ve bunların karşılıklı etkileşimini kapsadığı ifade edilmektedir. 2872 sayılı Kanun'da ise çevre kavramının, canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı ifade edecek şekilde ele alındığı anlaşılmaktadır (bkz. § 19).

54. Söz konusu tanımlar kapsamında çevrenin kendi başına bir değer olarak korunduğu izlenimi ortaya çıkmakla birlikte çevre merkezli yaklaşım olarak da adlandırılabilir olan ve çevrenin kendi başına bir değer olarak korunması gerekliliğine işaret eden ekolojik yaklaşımın yerini, insan hakları ile çevrenin korunması arasında açık bir bağ olduğu düşüncesine bıraktığı görülmektedir. Bu kapsamda çevreye insan merkezli bir anlayışla yaklaşıldığı ve çevre ile nitelikli yaşam ve sağlık arasında bir bağ kurulduğu, çevresel insan hakları bağlamında değerlendirilebilecek olan birçok uluslararası metnin de çevrenin korunması ile insan sağlığı ve esenliği arasında bir bağ kurulması ile oluştuğu anlaşılmaktadır (bkz. § 30). Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına ilişkin bir ek protokol hazırlanmasına yönelik Tavsiye Kararları da çevresel insan hakları konusundaki önemli metinler arasında yer almaktadır (bkz. § 31).

55. Sözleşme'de de sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı şeklinde belirli bir hak normatif olarak öngörülmemiştir (*Bor/Macaristan*, B. No: 50474/08, 18/6/2013, § 24). Bununla birlikte çevresel meseleler, Sözleşme'nin 2., 3., 6. ve 8. maddeleri ile

Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi çerçevesinde AİHM tarafından değerlendirilmektedir (*Brincat ve diğerleri/Malta*, B. No: 60908/11, 24/7/2014, §§ 103-117).

56. Çevresel meselelerin sıklıkla çevresel kirlilik bağlamında AİHM önüne taşındığı ve Mahkemece söz konusu çevresel rahatsızlığın devletin veya özel kişilerin faaliyetleri sonucunda oluşması arasında bir ayırım gözetilmeksizin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında güvence altına alınan hukuksal çıkarlarla bağlantı kurulmak suretiyle incelendiği anlaşılmaktadır (*Bor/Macaristan*, § 25). Belirtilen değerlendirmeler kapsamında Mahkemenin iddiaya konu çevresel kirliliğin, özel yaşamın veya aile yaşamının nitelik ve kalitesini veya konutu keyif alarak kullanma şeklindeki hukuksal çıkarı olumsuz etkilediğini tespit ederek özel yaşam kavramının alt kategorileri olan özel yaşam, aile yaşamı ve konuta saygı hakkı ile sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı arasında bir bağ kurduğu görülmektedir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, B. No: 9310/81, 21/2/1990; *Hatton ve diğerleri/Birleşik Krallık*, B. No: 36022/97, 2/7/2003; *Lopez Ostra/İspanya*, B. No: 16798/90, 9/12/1994).

57. Özel yaşama saygı hakkı alt kategorisinde geçen "özel yaşam" kavramı, AİHM tarafından oldukça geniş yorumlanmakta ve bu kavrama ilişkin tüketici bir tanım yapmaktan özellikle kaçınılmaktadır. Bununla birlikte Sözleşme'nin denetim organlarının içtihatlarında "bireyin kişiliğini geliştirmesi ve gerçekleştirilmesi" kavramının özel yaşama saygı hakkının kapsamının belirlenmesinde temel alındığı anlaşılmaktadır (*Koch/Almanya*, B. No: 497/09, 19/7/2012, § 51).

58. Bununla birlikte çevresel meselelerin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında değerlendirilebilmesi için belirli koşulların mevcudiyeti aranmaktadır. Bu bağlamda söz konusu çevresel rahatsızlığın, başvurucunun özel ve aile yaşamı ya da konuta saygı hakkı üzerinde doğrudan bir etkide bulunması ve söz konusu çevresel kirliliğin belirtilen değerler üzerindeki etkisinin asgari bir şiddet derecesine ulaşması gerekmektedir. Bu kapsamda söz konusu kirliliğin ciddi bir boyuta ulaşmış olması aranmaktadır. Belirtilen bağlamda aranan asgari ağırlık eşığının, söz konusu hukuksal değerlerin ihlal edilip edilmediğinin değil; bizatihi söz konusu alana ilişkin incelenebilir bir sorun doğup doğmadığının tespiti amacıyla değerlendirildiği görülmektedir. Söz konusu şiddet derecesinin değerlendirilmesi görece olup her somut olayda çevresel etkinin yoğunluğu, süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri ile çevrenin genel bağlamı gibi kriterler çerçevesinde ayrıca değerlendirme yapılmasını zorunlu kılmaktadır (*Fadeyeva/Rusya*, B. No: 55723/00, 9/6/2005, § 69). Yapılan değerlendirmelerde başvurucunun, iddiaya konu çevresel kirlilik kaynağına yakınlığı şüphesiz en önemli unsurdur. Bu kapsamda her modern kent yaşamında mündemice çevresel tehlikeler ile kıyaslandığında önemsiz kalan çevresel olumsuzluklar, 8. madde çerçevesindeki güvenceleri harekete geçirmek için yeterli görülmemektedir (*Mileva ve diğerleri/Bulgaristan*, B. No: 43449/02, 25/11/2010, § 88).

59. Sözleşme'de temiz ve sessiz bir çevrede yaşama hakkı şeklinde bir hak güvence altına alınmadığı için özel hayat çerçevesinde korunan hukuksal çıkarlar üzerinde doğrudan ve ciddi bir etkisi bulunmayan, manzara hakkı veya güzel bir çevrede yaşama hakkı gibi çevresel hakların Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında değerlendirilmesi söz konusu değildir (*Kryatos/Yunanistan*, B. No: 41666/98, 22/5/2003, §§ 52, 53; *Ali Rıza Aydın/Türkiye*, B. No: 40806/07, 15/5/2012, §§ 27-29 ). Zira 8. maddenin aktif hâle gelmesini sağlayan etken, çevrenin genel olarak bozulması



değil; bireylerin özel veya aile yaşamı ile konutları için zararlı bir etkinin söz konusu olmasıdır.

60. AİHM içtihadında devletin, bireylerin 8. maddenin (1) numaralı fıkrasında yer alan haklarını güvence altına almak hususunda gerekli ve uygun önlemler alma şeklindeki pozitif yükümlülüğünün söz konusu olduğu davalar ile 8. maddenin (2) numaralı fıkrası bağlamında haklılığının ortaya konulması gereken bir kamusal müdahale ile ilgili davalarda uygulanacak prensiplerin hemen hemen aynı olduğunun sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. Her iki bağlamda da dikkate alınması gereken hususun, bireyin ve kamunun yarışan menfaatleri arasında adil bir dengenin tesisi olduğu ve her iki durumda da Sözleşme'ye uyumun sağlanabilmesi için alınması gereken tedbirlerin belirlenmesinde devletin geniş bir takdir yetkisini haiz olduğu ifade edilmektedir (*Bor/Macaristan*, § 24).

61. Özellikle Anayasa'da yer alan ve pozitif yükümlülükler ile temel hakların yatay ilişkilere uygulanabilirliğinin normatif dayanaklarını oluşturan düzenlemeler gözönünde bulundurulduğunda tüm ilgililerin erişimlerine sunulan veriler kapsamında söz konusu çevresel mesele ile ilgili karar alma sürecine katılımı ile belirtilen süreçte hukuksal çıkarlarının yeterince gözetilmediğini düşünmeleri durumunda ilgili idari ve yargısal yollara başvuru imkânı tanınması da kamusal makamların çevresel meseleler bağlamındaki yükümlülüklerinin kapsamına dâhildir.

62. Çevresel meseleler bağlamında kamusal makamların haiz olduğu geniş takdir yetkisi nedeniyle birçok uluslararası sözleşmede de çevre hakkı bağlamında ayrı ve açık usule ilişkin yükümlülükler yer verildiği görülmektedir. Özellikle kalkınma ve çevrenin korunması arasındaki ilişkinin vurgulanması açısından dikkat çeken Rio Bildirisi'nin (10) numaralı ilkesinde, çevresel meselelerin ancak bütün ilgililerin uygun düzeydeki katılımları ile en iyi şekilde ele alınabileceği ifade edilmiş ve bu hususun temini noktasında kamu makamlarının elinde bulunan çevreye ilişkin bilgilere uygun şekilde erişme, karar alma süreçlerine katılma ve yargısal ve idari işlemlere etkili şekilde erişim sağlanması hakkına yer verilmiştir (bkz. § 30). Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından 25/6/1998 tarihinde kabul edilen ve çevresel usule ilişkin hakların tanındığı ikinci ulusalüstü belge olan Aarhus Sözleşmesi'nin 4. ve 5. maddelerinde kamu makamlarının elinde bulunan çevresel bilgilere erişim hakkı, 6., 7. ve 8. maddelerinde çevresel karar alma süreçlerine katılım hakkı, 9. maddesinde ise çevresel meselelerde yargısal yollara başvuru hakkı açıkça tanınmıştır.

63. AİHM'in de çevresel meselelere ilişkin başvuruları iki ayrı açıdan incelediği, söz konusu müdahalelerin esas bakımından 8. maddeye uygunluğunun yanı sıra karar alma sürecinin de ayrıca değerlendirildiği, çevresel meselelerin usul boyutu bağlamında çevresel bilgi edinme hakkı, çevresel karar alma süreçlerine katılım hakkı ve çevresel konularda yargısal yollara başvurma hakkı şeklindeki usule ilişkin güvencelere vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır (*Taşkın ve diğerleri/Türkiye*, B. No: 46117/99, 10/11/2004, §§ 115 vd.).

64. Çevresel meseleler bağlamında değerlendirilmesi gereken temel husus; yukarıda bahsedilen temel prensipler ışığında kamusal makamların, başvurusunun kamu yararı için söz konusu yüke katlanmasının haklılığını ortaya koyabilecek argümanlara sahip olup olmadığıdır. Devletin bu alandaki yükümlülüğünün genel olarak pozitif

içerikte olması ve söz konusu alana ilişkin takdir yetkisinin genişliği karşısında, değerlendirme sürecine usule ilişkin yükümlülüklerin de eklenmiş olması, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı açısından daha güvenceli bir zemin oluşmasını sağlamıştır.

65. Söz konusu usule dair haklar kapsamında, çevresel riskler konusunda ilgili idarelerin kamuyu bilgilendirme pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır. Özellikle çevresel bilgi edinme hakkı bağlamında yalnızca kamusal makamların uhdesinde bulunan bilgilerin değil, ilgili faaliyeti yürüten özel kişilerin elinde bulunan bilgilerin de erişime açılması gerektiği vurgulanmalıdır. Çevresel kirliliğin daha çok özel kişiler eliyle yürütülen faaliyetler bağlamında gündeme gelmesi bu hususu zorunlu kılmaktadır. Zira kamusal makamların çevresel kirlilik meselelerindeki sorumluluğu, genellikle temel hakların yatay uygulamasından kaynaklanmaktadır.

66. Erişimleri sağlanan bilgiler doğrultusunda çevresel karar alma süreçlerine katılımlarının temin edilmesi gereken bireylerin, söz konusu süreçte hukuksal çıkarlarının yeterince gözetilmediğini düşünmeleri durumunda yargısal yollara başvuru imkânının tanınması ve iddialarının yargısal makamlarca özenli bir şekilde değerlendirilmesi de önemli bir usule ilişkin yükümlülük olup, bu suretle bireysel ve kamusal menfaatler arasında adil bir denge tesis edilerek karşıt görüşlerin dile getirilmesine olanak tanıyacak gerekli etüt ve değerlendirmelerin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

67. Yukarıda yer verilen tespitler çerçevesinde değerlendirilmesi gereken ilk husus, ilgili çevresel etkinin Anayasa'nın 17. maddesi kapsamındaki güvenceleri harekete geçirecek asgari ağırlıkta olup olmadığıdır. Söz konusu ağırlık, olayın tüm koşulları dikkate alınarak değerlendirilmeli ve değerlendirmede bahsedilen etkinin yoğunluğu, süresi, fiziksel ve ruhsal etkisi de dikkate alınarak normal bir kent yaşamına müdemiç ve katlanılması mümkün ve muhtemel görülen etki ve rahatsızlıklara nispetle nasıl bir ağırlık arz ettiği gözönünde bulundurulmalıdır.

68. AİHM içtihadında da inceleme konusu çevresel etkinin 8. maddede yer alan güvenceleri etkin hâle getirebilmesi için aranan ağırlık eşiğinin tespitinde, genel olarak başvuruca söz konusu etki derecesini ortaya koyan somut veriler sunmasının beklenildiği, bu kapsamda söz konusu etki derecesini ortaya koyan kamusal ölçümler veya uzman raporları gibi veriler ile ilgili alanın örneğin gürültüye açık bölge olarak tespit edildiğini gösteren kamusal kararların yapılan değerlendirmelerde dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Mahkemenin, başvuru evrakı ile ilgili idari ve yargısal prosedüre ilişkin evrak kapsamında tespit ettiği veriler ve hayatın olağan akışına göre söz konusu çevresel rahatsızlığın asgari ağırlık eşiğini geçtiğinin kabul edilmesi gerektiği yönünde tespitlerde bulunduğu başvuru örneklerinin de mevcut olduğu görülmektedir (*Moreno Gomez/İspanya*, B. No: 4143/02, 16/11/2004, §§ 59, 60; *Ruano Morcuende/İspanya*, B. No: 75287/01, 6/9/2005; *Fagerskiöld/İsviçre*, B. No: 37664/04, 26/2/2008; *Oluic/Hırvatistan*, B. No: 61260/08, 20/5/2010, §§ 52-62; *Mileva ve diğerleri/Bulgaristan*, §§ 93-95).

69. Bu kapsamda ilgili tesis, işletme veya sair faaliyet sonucu ortaya çıkan çevresel etkiler ile başvuruca özel ve aile yaşamı veya konutunu kullanım hakkı arasında yeterince sıkı bir bağın varlığı yeterlidir.

## **b. İlkelerin Somut Olaya Uygulanması**

70. Başvuru konusu olayda, çevresel rahatsızlığın kaynağı olarak belirtilen tesisin, elektriğin üretilmesinden sonra dağıtım şebekesine verilmesi için gerekli düzenlemelerin yapıldığı açık trafo merkezleri olarak adlandırılan şalt sahası olduğu, söz konusu şalt sahası ve iletim hatlarının toplam 76,887 m<sup>2</sup>'lik alanı kapsayacak şekilde inşa edildiği ve tesiste elektrik toplamak ve dağıtmak için gerekli ekipmanın (ayırıcılar, kesiciler, baralar, transformatörler ve yardımcı gereçler) bulunduğu, santral için 154 kV geriliminde ve 5 km uzunluğunda iletim hattı oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Kalkandere Asliye Hukuk Mahkemesinin 20/5/2013 tarihli ve E.2010/426, K.2013/198 sayılı dosyası kapsamında temin edilen bilirkişi raporlarında, tesis elektrik Kuvvetli Akım Yönetmeliği'ne uygun olmakla birlikte hat kopması, direk devrilmesi, ses vb. hususların can ve mal güvenliği açısından insanlar üzerinde tehlike duygusu ve tedirginlik oluşturacağını açık olduğunun belirtildiği görülmektedir. Ayrıca başvuru tarafından başvuru formu ekinde sunulan fotoğraflardan, bahse konu şalt sahasının başvuruca tarafından taşınmazına oldukça yakın mesafede olduğu anlaşılmaktadır.

71. Başvuruya konu yargılama evrakı içinde, söz konusu tesis ile başvuruca arasında taşınmaz arasındaki mesafe ve tesisin çalışırken çıkardığı ses seviyesine ilişkin kesin bir ölçüm bulunmamakla birlikte belirtilen tesisin başvuruca konutunun hemen yanında bulunması ve sürekli olarak çalışması gereken şalt sahasının oluşturması muhtemel gürültü seviyesi ile bunun başvuruca maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkı üzerindeki etkisi dikkate alındığında ilgili çevresel rahatsızlığın Anayasa'nın 17. maddesinde tanımlanan hakka yönelik müdahale teşkil ettiği sonucuna varıldığından, başvuruya konu çevresel rahatsızlığın Anayasa'nın 17. maddesi bağlamında inceleme yapılmasını gerektirecek ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır.

72. Çevresel meseleler bağlamında gündeme gelen müdahalelerin, maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkını doğrudan etkilediğinin tespiti sonrasında üzerinde durulması gereken husus, kamu makamlarının bu hakkın etkili şekilde korunmasını güvence altına almak için gerekli adımları atıp atmadığıdır. Bu bağlamda söz konusu çevresel etki kapsamında karşı karşıya gelen menfaatler arasında adil bir dengenin tesis edilip edilmediğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

73. Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları ifade edecek şekilde tanımlanan ÇED prosedürü; çevresel varlıkları korumayı amaçlayan, proje şeklindeki faaliyetler için uygulanan, muhtemel olumsuz etkileri değerlendiren ve bunların yanında faaliyet sahibi, kamu otoritesi ve halkın karşı karşıya geldiği bir süreci ifade etmektedir.

74. Bu bağlamda ÇED; kalkınma ve ekonomik gelişme için yapılacak yatırım ve faaliyetlerin, doğayı tahrip etmeden ve çevreyi kirletmeden gerçekleştirilmesinde kullanılan, karar verme sürecini etkileyen, dolayısıyla karar mercilerine kararlarını sağlıklı bir şekilde verebilmeleri için seçenek üreten ve bu seçeneklerin olumlu ve olumsuz yönlerini saptayan bir yöntem olarak görülmektedir. ÇED ile korunmaya

çalışılan temel unsur, çevre ve bu çevre içerisindeki varlıklardır (AYM, E.2013/89, K.2014/116, 3/7/2014; E.2006/99, K.2009/9, 15/1/2009).

75. Çevresel karar alma süreçlerinin karmaşık yapısı nedeniyle kamusal makamların geniş bir takdir yetkisi olduğu açıktır. Bu bağlamda söz konusu alanda bir hidroelektrik santrali inşası ve işletilmesi hususunda kamusal makamlarca verilen kararın yerindeliliğinin denetlenmesi Anayasa Mahkemesinin görevi değildir. Bununla birlikte süreçte, bireyin temel hakları ile söz konusu kamusal menfaat arasında gerekli dengenin tesisine hizmet edecek güvencelerin yer alıp almadığının tespiti önemli olup belirtilen yükümlülüğün yerine getirilip getirilmediğinin tespitinde ise çevresel meseleler bağlamında söz konusu olan usul güvencelerinin gözetilip gözetilmediği belirlenmelidir.

76. Başvurucu tarafından ilgili çevresel sürece ilişkin bilgilere erişiminin engellendiği ve karar alma sürecine katılımının sağlanmadığı yönünde bir iddia ileri sürülmemiş olup ilgili planlama sürecinde yaşanan ve incelenmesi talep edilen eksikliklerin Mahkeme tarafından gerektiği şekilde değerlendirilmediği iddia edilmektedir.

77. Özel veya aile yaşamını ve konuta saygı hakkını etkileyen çevresel bir meselede söz konusu usul güvencelerinin en önemli unsurlarından biri; başvurunun, kamusal makamların eylem veya ihmallerini bağımsız yargısal bir makam önüne taşıma ve gerektiği şekilde inceleyebilme imkânıdır.

78. Bu alanda kamusal makamların sahip olduğu geniş takdir yetkisi dikkate alındığında çevresel meseleler bağlamında Anayasa Mahkemesinin görevi, söz konusu çevresel rahatsızlığın nasıl sonlandırılacağına veya etkilerinin nasıl azaltılacağına bizzat belirlenmesi değildir. Bununla birlikte Mahkeme, yargısal makamlar başta olmak üzere kamusal makamların konuya gereken özenle yaklaşp yaklaşmadıkları ve ilgili tüm menfaatleri gözetip gözetmediklerini değerlendirmek durumundadır (Bu konuda AİHM'in yaklaşımı için bkz. *Mileva ve diğerleri/Bulgaristan*, § 96).

79. Başvurucu tarafından söz konusu yargılama sürecinde verilen dava dilekçesi ile bilirkişi raporuna itiraz ve cevaba cevap dilekçelerinde; bahse konu şalt sahası inşaatının Soğuksu köyünde olacağına dair mevcut ÇED raporunda herhangi bir bilgi olmadığı, yapılan her değişikliğin ÇED raporuna tabi olduğu, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 25. maddesi uyarınca proje ünitesi olan şalt sahası hidroelektrik santralının esaslı bir unsuru olduğu için söz konusu tesisin ÇED raporu dışında bırakılamayacağı, buna rağmen daha önce alınan ÇED raporunda şalt sahası ve çevresel etkileri bağlamında hiçbir değerlendirmenin yapılmamış olduğu; bu kapsamda şalt sahasının jeolojik yönden, flora ve fauna yönünden, yerleşim alanında kalması nedeniyle sosyolojik, tarım alanlarında kalması nedeni ile zirai, orman içinde kalması nedeni ile ormancılık yönünden hiçbir değerlendirmeye tabi tutulmadığı; daha önceki ÇED raporunun şalt sahasını kapsayıp kapsamadığı ve söz konusu şalt sahasının ana tesis ile ilişkisinin belirlenmesi ve bu suretle tesisin mevcut ÇED Yönetmeliği kapsamındaki hukuki durumunun açıkça ortaya konulması gerektiği, tesisin inşa edildiği yerin yerleşime açık bir alan olduğu ve tesisin hemen yakınında evinin bulunduğu, inşa edilecek yüksek gerilim hatlarının evin çok yakınından geçeceği, bu hatların 600 m etrafına radyasyon yayması nedeniyle kanser dâhil bazı hastalıklara

neden olduğu, bu kapsamda söz konusu tesisin sağlığı ve yaşam kalitesi üzerinde etkisi olması nedeniyle daha kapsamlı bir değerlendirme yapılması gerektiği belirtilmiştir.

80. Bununla birlikte İlk Derece Mahkemesi tarafından ek izin verilen alana münhasır ayrı ve yeni bir ÇED olumlu kararı alınmasının gerekli olup olmadığının belirlenebilmesi amacıyla uyuşmazlığa konu edilen alanda keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar verildiği, bilirkişi raporunda ise şalt sahası kurulabilmesi amacıyla tahsis edilen ormanlık alanın tarım arazisi niteliği taşımadığı, Karadeniz bölgesinde görülen tipik bitki örtüsünün hâkim olduğu, endemik bitkiler bakımından zengin olmadığı, burada çay haralarının bulunduğu, hidroelektrik santrali için kurulacak tesisin gerekli koruma planları uygulandığı sürece doğal dokuyu tahrip etmeyeceği, santral için oluşturulan iletim hattının 154 kV geriliminde 5 km uzunluğunda olduğu, dolayısı ile yürürlükte bulunan Çevresel Etki Değerlendirilmesi Yönetmeliği'nin Ek-II listesinin 32. sırasında yer alan düzenleme nedeniyle seçme eleme kriterlerine tabi olduğu, bu kapsamda şalt sahasının yapıldığı alanın doğal özgünlük taşıyan bir alan olmadığı ve yerleştirildiği yer ve büyüklüğü değerlendirildiğinde ilgili tesisin yürürlükte olan ÇED Yönetmeliği'ne uygun olduğu tespitlerine yer verildiği görülmektedir. Başvurucu tarafından söz konusu bilirkişi raporunda, tesisin kendisi ve çevre halkının sağlık ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerin değerlendirme dışı bırakıldığı hususunu da içerecek şekilde itiraz edilmesine rağmen Mahkemece yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırılması yoluna gidilmediği gibi söz konusu takdirin gerekçesinin de ortaya konulmadığı anlaşılmaktadır. Danıştay bozma kararında da yargılama süreci ve özellikle bilirkişi raporu bağlamındaki değerlendirme eksikliğine işaret edilmiş olmasına rağmen belirtilen hususun ikmal edilmeyip Daire kararının kaldırılarak İlk Derece Mahkemesi hükmünün onandığı görülmektedir.

81. Çevresel karar alma süreçlerine muhatap olan bireylere sağlanması gereken usul güvencelerinin en önemli unsurlarından biri, kamusal makamların eylem veya ihmallerini bağımsız yargısal bir makam önüne taşıma ve gerektiği şekilde inceletebilme imkânıdır. Salt bu makamlara başvuru imkânının sunulması değil; ilgili kamusal makamların konuya gereken özenle yaklaşımları, ilgili tüm menfaatleri gözeterek bir denge tesis etmeleri, bunun için de bireylerin sürece etkin katılımı sağlanarak tüm itiraz ve delillerini sunma, inceletme ve esasa etkili tüm iddialarının gerekçeleriyle karşılanması olanağını elde etmeleri zaruridir.

82. Somut başvuru açısından başvurunun, söz konusu tesisin çalışması sonucu meydana gelen çevresel rahatsızlığın sağlık ve yaşam kalitesini olumsuz etkilediği ve bu bağlamda idarece yapılan çevresel değerlendirmenin yetersiz olduğu yönündeki temel iddialarının; kamusal makamların, başvurunun ve kamunun menfaatleri arasında adil bir denge tesis edip etmediklerinin belirlenmesi hususundaki en önemli unsur olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen başvurunun söz konusu talep ve itirazlarının Derece Mahkemelerince değerlendirilmediği görülmektedir. Mahkemenin söz konusu tesis hakkında ÇED raporu alınmaması sonucuna götüren inceleme ve gerekçesinin ise oldukça sınırlı olduğu, bu yönüyle başvurunun temel iddialarına doğrudan bir cevap verilmediği ve başvurunun söz konusu çevresel rahatsızlığa ilişkin iddialarının yargı mercileri önünde gerektiği gibi değerlendirilmesi imkânını elde edemediği anlaşılmaktadır.

83. Bu tespitler ışığında, başvurunun maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının korunması ve etkin kullanımının sağlanması bağlamında kamusal makamların pozitif yükümlülüklerini yerine getirmedığı sonucuna varılmıştır.

84. Açıklanan nedenlerle başvurunun Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.

### **3. 6216 Sayılı Kanunun 50. Maddesi Yönünden**

85. 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkraları şöyledir:

*“(1) Esas inceleme sonunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir...”*

*(2) Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvurucu lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.”*

86. Başvurucu, ihlalin tespiti ile uyumsuzluk hakkında yeniden yargılama yapılmasına karar verilmesini talep etmiştir.

87. Anayasa'nın 17. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

88. Maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılamasında hukuki yarar bulunduğundan kararın bir örneğinin yeniden yargılama yapılmak üzere Rize İdare Mahkemesine gönderilmesine karar verilmesi gerekir.

89. Dosyadaki belgelerden tespit edilen 198,35 TL harç ve 1.800 TL vekâlet ücretinden oluşan toplam 1.998,35 TL yargılama giderinin başvurucuya ödenmesine karar verilmesi gerekir.

## **V. HÜKÜM**

Açıklanan gerekçelerle;

A. Maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın KABUL EDİLEBİLİR OLDUĞUNA,

B. Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının İHLAL EDİLDİĞİNE,

C. Kararın bir örneğinin maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmak üzere Rize İdare Mahkemesine GÖNDERİLMESİNE,

D. 198,35 TL harç ve 1.800 TL vekâlet ücretinden oluşan toplam 1.998,35 TL yargılama giderinin BAŞVURUCUYA ÖDENMESİNE,

E. Ödemenin, kararın tebliğini takiben başvurucunun Maliye Bakanlığına başvuru tarihinden itibaren dört ay içinde yapılmasına, ödemede gecikme olması hâlinde bu sürenin sona erdiği tarihten ödeme tarihine kadar geçen süre için yasal FAİZ UYGULANMASINA

25/2/2016 tarihinde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.

Başkan  
Zühtü ARSLAN

Başkanvekili  
Burhan ÜSTÜN

Başkanvekili  
Engin YILDIRIM

Üye  
Serruh KALELİ

Üye  
Osman Alifeyyaz  
PAKSÜT

Üye  
Recep KÖMÜRCÜ

Üye  
Alparslan ALTAN

Üye  
Hicabi DURSUN

Üye  
Celal Mümtaz AKINCI

Üye  
Erdal TERCAN

Üye  
Muammer TOPAL

Üye  
M. Emin KUZ

Üye  
Hasan Tahsin GÖKCAN

Üye  
Kadir ÖZKAYA

Üye  
Rıdvan GÜLEÇ